

ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE

Hollanda'nın tarımdaki yapısal dönüşümü ve bu dönüşümün uluslararası ticaretine yansımaları

Netherlands's structural transformation in agriculture and its reflections on international trade

Gökhan Özer¹

¹ Dr., Dış Ticaret Müdürü, Hekim Holding, TÜRKİYE, E-mail: gokhanozere@hotmail.com,

Öz

Türkiye tarımı ile karşılaştırılan ülkelerin başında tarımsal üretimi ve dış ticaretindeki başarısı ile dünyanın en büyük ikinci tarımsal ihracatçısı konumunda bulunan Hollanda gelmektedir. Konya ovasından daha küçük bir ekilebilir tarımsal araziye sahip olan Hollanda'nın bu başarısı sürekli olarak basında, akademik çevrelerde ve siyasi söylemlerde ön plana çıkmaktadır. Ancak bu soruya cevap verebilmek için yapılan literatür araştırmalarında Hollanda'nın tarımdaki yapısal dönüşümünü ve buna paralel olarak tarımsal dış ticaretindeki başarısını inceleyen ulusal sınırlarda akademik bir çalışma bulunmamaktadır. Çalışma bu yönüyle Türkiye'deki literatüre giren ilk çalışma olma özelliğine de sahiptir. Türkiye'nin tarımdaki yapısal dönüşümü üzerine daha önce birçok kitap, makale ve araştırmalar yapılmış olduğundan bu çalışmada Hollanda'nın tarımsal alandaki yapısal dönüşümü ve dış ticaretine yansımaları üzerinde durulacaktır. Bu kapsamda Hollanda'nın tarımdaki bu başarısının altında yatan tarihsel gelişimi kısa bir şekilde irdelenecek, devamında günümüzdeki tarımsal üretimine, uluslararası ticaretine yansıyan sonuçları ve bu başarıda kilit rol oynayan Ar-Ge yatırımları, inovasyondaki lokomotif kurumları, toplam faktör verimlilikleri ve uluslararası ticaret etkinlikleri ampirik veriler ile ortaya konacaktır.

Anahtar kelimeler: Hollanda, Tarım, Yapısal Dönüşüm, Toplam Faktör Verimliliği, Uluslararası Ticaret.

JEL kodları: F14, Q13, Q17

Abstract

The Netherlands, who is the second biggest agricultural exporter country in the World in last years, whose agricultural sector has been compared with Turkey's agricultural sector by politicians, academics, presses and many other parties. How a country can have this kind of success with a less arable area than Konya Plain? However, in order to answer this question the national literature has been searched and no academic paper has been found about the structural transformation of agriculture and its reflections to foreign trade in the Netherlands. In this terms this paper will be the first article on this subject in national level. There are many books, articles and research papers have been published on the Turkey's agricultural sector, that is why this article will focus on the the Netherlands' agricultural transformation and its reflections on her foreign trade. In this context, the historical development of this transformation will be briefly examined and the reflected results to current agricultural production, R&D investments, locomotive institutions of innovations, total factor efficiencies and international trade will be laid out with using of empirical data.

Keywords: The Netherlands, Agriculture, Structural Transformation, Total Factor Efficiency, International Trade

JEL codes: F14, Q13, Q17

Citation/Atıf: ÖZER, G. (2021). Hollanda'nın Tarımdaki Yapısal Dönüşümü ve Bu Dönüşümün Uluslararası Ticaretine Yansımaları. Journal of Life Economics. 8(1), 69-79, DOI: [10.15637/jlecon.81.07](https://doi.org/10.15637/jlecon.81.07)

1. GİRİŞ

Konya Ovasından bile daha küçük bir ekilebilir tarımsal araziye sahip olan Hollanda'nın dünya tarımsal ihracat sıralamasında uzun yıllardır ikinci durumda bulunması, tarım ile uğraşan diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de farklı çevrelerin dikkatini çekmektedir. Yazılı ve görsel basında olduğu gibi siyasi çevrelerin de sürekli olarak Türkiye tarımına örnek olarak göstermekte olduğu Hollanda modeli üzerine literatür taraması yapılmış ancak ulusal alanda bu konuya yönelik gazete köşe yazılarından başka bir araştırma yapılmadığı görülmüştür. Çalışma bu anlamda Türkiye'deki ilk makale olma özelliğini de taşımaktadır. Hollanda'nın tarımsal alanda Türkiye'ye model olup olamayacağını anlayabilmek için öncelikli olarak Hollanda'daki tarım sektörünün tarihini ve bugünkü başarısına ulaşmasındaki aşamaları incelemek gerekmektedir. Bu çalışmada Hollanda'nın tarımsal alandaki başarısı geçmişten bugün incelenecek ve tarımsal dış ticaretine olan yansımaları ampirik veriler ile ortaya konacaktır.

Hollanda, diğer gelişmiş ülkelerden farklı olarak, yapısal dönüşümünde tarım sektörüne yalnızca sermaye ve işgücü sağlayıcı bir rol biçmemiş, aynı zamanda öncelikli olarak insana yatırım yaparak tarımı bilimselleştirmiştir. Devamında mekanik tarımdan sırasıyla teknolojik ve akıllı tarıma geçiş yapmış ve sektörü sürekli bir gelişim içerisinde ele alarak üretim verimini her zaman üst seviyelerde tutmuştur. Bu farklılıkların sonucu olarak, sektör uluslararası ticarete rekabet üstünlüğüne sahip olmuş ve 16. Yüzyıldan günümüze kadar sürekli olarak ülkenin carisine pozitif katkı sağlamıştır.

Hollanda 2017 yılı itibari ile 106 milyar USD'lik tarımsal ihracatı ile ABD'den sonra dünyanın en büyük ikinci tarımsal ürünler ihracatçı ülkesi durumundadır. Buna ek olarak, net tarımsal ihracat rakamları bakımından Brezilya'dan sonra yine dünya sıralamasında ikinci durumdadır (URL-1, 2018). Aynı yıl verilerine göre 1,86 USD / M2 üretim değeri ile dünyanın en verimli tarımsal üretimi bu ülkede yapılmaktadır. Hollanda özellikle katma değeri yüksek tarımsal ürünleri arasında olan çiçek, bitki tohumları ve soğanları, patates, domates, bira, çikolata, peynir ve kendi ülkesinde yetişmemesine rağmen kakao ihracatında dünyanın en büyük ihracatçısı konumundadır. Yüksek düzeyde gelir elde ettiği greenhouse'ların Hollanda sınırları içerisindeki toplam alanı dünyadaki toplam alanın % 25'ine tekabül etmektedir (Weimin, 2009).

2. HOLLANDA'NIN GÜNCEL EKONOMİK VE SİYASİ DURUMU

Hollanda toplamda 41.540 km² alan üzerinde, Aralık, 2015 sayımlarına göre nüfusu 16 milyon 925 bin kişinin yaşadığı bir ülke konumundadır. Nüfusun % 90'ı şehirde, % 10'lık kısmı ise kırsalda yaşamaktadır (URL-2, 2018). 2015 yılı itibari ile Hollanda'daki iş gücü toplamı 7,7 milyon kişidir. Yine aynı dönem içerisindeki işsizlik oranı ise % 7,3' tür. 2015 yılı verilerine göre Hollanda'nın toplam GSYH'si 756,4 milyar USD ve satın alma paritesine göre kişi başına düşen gelir ise 44.750 USD'dir. Aynı yıl içerisindeki tüketici fiyat endeksine göre enflasyon oranı % 2 olmuştur (URL-3, 2019).

Tablo 1. Hollanda'nın 2017 Yılı Makro Ekonomik Göstergeleri

Tanım	Birim	H o l l a n d a (2017)
GSYH	Milyar USD	830
GSYH Büyüme Hızı	%	2,87
Nüfus	Bin	17.131
Kişi Başına Düşen Gelir	USD	48.482
Enflasyon	%	1,40
İşsizlik	%	3,90

Kaynak: <https://data.worldbank.org/country/Netherlands> (Erişim Tarihi 07/05/2019)

2015 yılı verilerine göre Hollanda'nın toplam ihracatı 567 milyar USD, buna karşın toplam ithalatı ise 505 milyar USD olmuştur. Hollanda belirtilen yıl içerisinde 62 milyar USD dış ticaret fazlası vermiştir, bu da oransal olarak % 12,27'ye tekabül etmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere Hollanda'nın GSYH'si çok büyük oranda dış ticaret destekli durumdadır.

Hollanda'nın dış ticaretinin bu kadar büyük oranda olmasının nedenleri arasında dünya ticaretinin büyük kısmının yapıldığı bir kıtanın ticari giriş noktasında bulunuyor olması ve bu nedenle gelişen ticaret becerileri gösterilebilir. Hollanda bu avantajını yüzyıllardır çok derecede kullanmış ve bu ticareti daha da derinleştirebilmek üzere stratejik noktalara çok büyük kapasitelerde limanlar, havalimanları, tren yolları ve motor yolları inşa etmiştir. Bu sayede uluslararası ticaretini çok büyük oranlarda arttırma imkânına kavuşmuştur. Bu yönüyle dünya literatüründe Hollanda halkı "ticaret halkı" (trade nation) olarak da bilinir.

2015 yılı içerisinde yapılan toplam ihracatın alt kalemlerinde tarımsal ihracat 85,54 milyar USD ve sanayi ihracatı 481,46 milyar USD olarak gerçekleşmiştir. Bu ihracat rakamlarına karşı aynı yıl içerisinde tarım sektörü 56,74 milyar USD ve sanayi sektörü ise 448,26 milyar USD tutarında ithalat gerçekleştirmişlerdir (URL-3, 2019).

Ekonomik durumu üzerinden yapılan değerlendirmeler gösteriyor ki, Konya Ovası kadar bir toprak parçasına sahip olan Hollanda, kendisinden yaklaşık 19 kat daha büyük bir toprak parçasına sahip olan Türkiye ile çok yakın GSYH rakamlarına sahiptir. Bundaki en büyük etken yukarıdaki dış ticaret verilerinden de anlaşılacağı üzere Hollanda'nın diğer ülkeler ile ve özelinde AB ülkeleri ile yaptığı uluslararası ticarettir.

3. HOLLANDA TARIM SEKTÖRÜNÜN YAPISAL DÖNÜŞÜMÜ

Hollanda'da tarım sektörünün gelişimi ağırlıklı olarak insana yapılan yatırımın sonucu olarak aşağıdan yukarıya doğru bir baskılama ile ortaya çıkmıştır. Eğitim seviyeleri üst düzeyde olan çiftçilerin bir araya gelerek oluşturdukları kooperatifler aracılığı ile çiftçiler birlikte hareket edebilmiş ve bunun sonucu olarak yerel ve ulusal karar vericileri kolayca etkileyebilmişlerdir. Stratejik konumunu çok iyi kullanan Hollanda, Kuzey Atlantik yolu üzerinde bulunan deniz limanlarını geliştirmiş ve uluslararası ticaretin başlaması ile birlikte Avrupa'nın ticari giriş kapısı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Hollandalı çiftçiler ülkeye giren ham maddelerin bir kısmını alıp işlemeye başlamış ve işlenmiş ürün olarak Avrupa pazarına göndermiştir. Bu nedenle Hollanda'nın tarım ürünleri işleme sektörü de oldukça gelişmiştir. Görüldüğü üzere Hollanda'nın bugünkü tarımsal başarısı tarihinde yatan oluşumlara dayanmaktadır.

3.1. Hollanda Tarım Sektörünün Tarihsel Gelişimi

Hollanda'da tarımın gelişmesindeki asıl tetikleyici unsur tarımın uluslararası ticareti olagelmıştır. Bu nedenle Hollanda'nın tarımsal anlamdaki tarihini incelerken çalışma kaçınılmaz olarak tarımın uluslararası ticareti üzerine yoğunlaşacak ve gelişimi bu ekseninde ele alınacaktır.

Diğer tüm ülkelerde olduğu üzere, ilk başlarda Hollanda içinde tarım sektörü insanların gıda ihtiyacını

karşılama görevi verilmiş bir sektör konumundaydı. Özellikle XVI. yüzyıla kadar olan dönemde, nakliye konusundaki imkânsızlıklar nedeniyle uluslararası ticaret genel olarak aynı bölge ülkeleri arasında yapılan bir ticari faaliyet durumunda seyrederken, Hollanda yanı başında bulunan İngiltere, Fransa ve Almanya'ya sırasıyla tereyağı ve peynir ihraç etmeye başlamıştır (Bieleman J. , 2010).

XVI. yüzyıl itibari ile büyük yük gemilerinin inşa edilmesi ve uluslararası ticarete kullanılmaya başlaması ile birlikte önce Baltık ülkeleri ve Rusya, sonraları ise Latin Amerika ülkelerinden Avrupa'ya ithal edilen ucuz maliyetli tahıllar o dönemin en büyük limanları durumunda olan Rotterdam ve Amsterdam Limanlarından Avrupa kıtasına girmeye başlamıştır. Bu gelişme iki açıdan Hollanda tarımı için çok önemlidir; birincisi Hollandalı çiftçiler artık ülkelerine daha ucuza giren tahıllar karşısında zor duruma düşecek ve rekabet edemeyerek farklı ürün gruplarının üretimine yoğunlaşmak zorunda kalacaklardır. Bu sayede sonradan rekabet üstünlüklerini elde edecekleri katma değeri daha yüksek birçok ürün grubunun üretimine geçiş bu dönemde başlayacaktır. İkincisi ise Rotterdam ve Amsterdam Limanlarından Avrupa'ya giriş yapan ucuz tahıl olduğu gibi kıta ülkelerine aktarılmayacak, bunların birçoğunun işlenmesi için tesisler kurulacak ve ürünler üzerine katma değer eklenerek Hollandalı tüccarlar için yüzyıllar boyu devam edecek bir ticari faaliyet başlamış olacaktır.

Kıtaya girişi sağlanan ucuz tahıl nedeni ile artık kıta insanların ana besin kaynağı tahıl haricinde harcama yapabilecekleri başka tüketim ürünlerine de ilgileri artacaktır. Tam da bu noktada Hollandalı çiftçiler artan ilgi nedeniyle ihracat amaçlı olarak et ve süt ürünlerinin yetiştirilmesine ağırlık vermişler, artan talebe yetişemeyerek bahar aylarında Danimarka'dan buzağular ithal etmiş, bunları besiyeye çekmiş ve sonbahar aylarında da kesime göndererek gelirlerini arttırmışlardır.

Aynı dönemde özellikle İngiltere'ye yapılan yoğun bir tereyağı ihracatı söz konusu olmuştur. Bu dönemdeki ticari kabiliyetlerini destekle, Hollanda'da görevli İngiliz Büyükelçisi Sir. William Tomple 1667 yılında şöyle demiştir; "Hollandalı çiftçiler ürettikleri kaliteli tereyağlarını İngiltere'ye ve diğer Avrupa ülkelerine ihraç ederken, kendi kullanımları için de İrlanda'nın düşük kaliteli tereyağlarını ithal ediyorlardı" (Bieleman, 2010).

Theodore W. Schultz, 1964 yılında yazdığı *Transforming Traditional Agriculture* isimli kitabında şöyle söylemiştir; “tarımsal üretim toplamının ve tarımsal üretimdeki büyüme oranlarının farklarını açıklayabilmek için sahip olunan toprak parçası az önemlidir, ürün sermaye kalitesi orta düzeyde önemlidir ancak o ülke çiftçilerinin kabiliyetleri ise en önemli olanıdır” (Schultz, 1964). Hollanda bu düşünceye uygun olarak maliyetleri düşürmek ve verimi arttırabilmek için insana yatırım yapma politikasını benimsemiştir.

XIX. yüzyılın ikici yarısı itibari ile Hollanda tarımsal alanda çalışacak yönetici ve işçilerin yetiştirilebilmesi için orta öğretim okulları kurmaya başlamıştır, bu eğitimleri devamında yüksekokullar ve nihayetinde dünyanın ilk tarım üniversitesi olan Wageningen temelleri 1876 yılında atılmıştır. Bu yaklaşımlar çiftçi birlikleri, kooperatifleri ve o dönemin hükümetleri tarafından da desteklenmiştir. Bu bağlamda önceleri sektöre özel sonraları ise ürüne özel uzmanlar yetiştirilerek çiftçiler ile bire bir görüşmeler yapıyorlardı. Çiftçilerin sorunları birlik ve kooperatiflerle birlikte hükümet tarafından da dikkate alınıyor ve çözümler geliştirilmeye çalışılıyordu. Haricen maliyetleri düşürmek ve verimi arttırma için üniversite ile işbirliği yapılarak özel çalışmalar sayesinde artık kök hücreyi tanımaktan öte onu kontrol yetisine kavuşmuşlardı. Bu çalışmaların sonuçlarından biri de, daha az işçi ve hammadde girdisi ile daha küçük alanlarda eskisine nazaran daha fazla verim alınmaya başlanması olmuştur. Bu tür gelişmeler sonucunda “Polder Modeli” olarak da bilinen bu yaklaşım ortaya çıkıyor ve Hollandalıların en büyük zenginliği olan diyalog ve ortak görüş çerçevesinde birleşebilmeleri sayesinde problemler birlikte çözülüyor ve gelişim de yine birlikte planlanıyordu.

II. Dünya Savaşı’ndan sonra artık mekanik tarım yayılmaya başlamış ve Hollanda bu anlamda büyük atılımlar yapmıştır. Traktörlerin ve biçerdöverlerin hızla sayısı artmış, sülfatı gübrelerin kullanımı yoluyla maliyetler iyiden iyiye düşerken verimlilik hızla artmaya devam etmiştir. Yine bu dönemde Greenhouse’ların sayısı iyice artmış, ürün çeşitliliği ve miktarı istenilen seviyelere kolayca getirilebilmiştir.

Mekanizasyonun getirdiği önemli değişikliklerden biri de küçük ölçekli aile işletmelerinin makineleşme nedeniyle orta ve büyük ölçekli işletmeler ile rekabet edemeyerek, devletinde teşvik desteği ve arazi

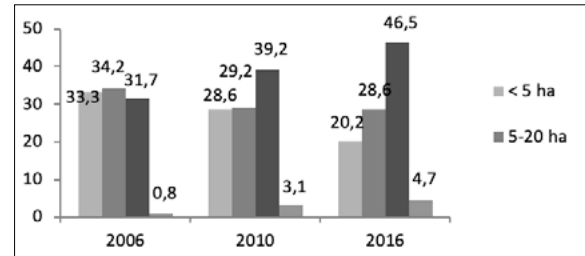
konsolidasyonu ile büyük bir kısmının sektörden çıkışına, buna karşılık özellikle büyük çaplı tarımsal işletmelerinin sermaye faktörü zenginlikleri ile hızla sayılarının artmasına neden olunmuştur. Sektör paydaşları artık çiftçi yerine işletme olarak anılmaya başlamışlardır.

Mekanize tarımın hemen ardından bilgisayarların kullanılmaya başlanması ile teknolojik tarım ön plana çıkmıştır. Artık ürünlerin gelişimi bilgisayarlar üzerinden dakikası dakikasına takip edilmeye başlanmıştı. Bu gelişmeler sayesinde Hollanda’daki tarımsal işletmeler işçilik maliyetlerini iyice düşürmüş ve buna karşılık verimlerini hızla arttırmışlardır.

3.2. Hollanda Tarım Sektörünün Günümüzdeki Durumu

Günümüzde Hollanda’daki sektör paydaşları akıllı tarım üzerine çalışmalar yapmakta ve bu sayede rekabet üstünlüğünü sürdürmeye çalışmaktadırlar. 2017 yılı itibari ile Hollanda 106 milyar USD’lik bir tarımsal ihracat rakamı ile dünyanın en büyük ikinci tarımsal ürün ihracatçısı olma özelliğini sürdürmektedir.

Grafik 1. Hollanda’daki Tarımsal İşletme Ölçekleri (%) (2006-2016)

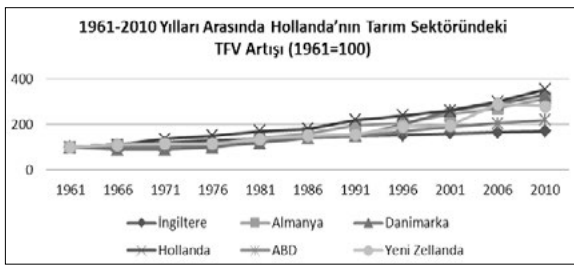
Kaynak: Avrupa Komisyonu 2020 yılı İstatistik Bilgi Raporu http://www.ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/agri-statistical-factsheet-nl_en.pdf (Erişim Tarihi: 20/10/2020).

Hollanda’da işletmeler orta ölçekte görünmektedir. Bunun en büyük nedeni Hollanda’nın tarımsal analizinin yapıldığı bölümde detaylı olarak belirtildiği üzere yaygın kooperatif ağıdır. Hollandalı çiftçiler işletme ölçeklerini en optimal şekilde getirmiş ve kredi sağlama aşamasından, üretim girdilerine, Ar-Ge çalışmalarından devlet teşviklerine, hasattan ürünün son kullanıcıya ulaşmasına kadar olan tüm aşamalarda kooperatif destekleri sayesinde orta ölçekli işletmeleri ile başarı sağlamaktadırlar. Son

zamanlarda Hollanda'daki küçük işletmelerin yerini kendinden daha büyük işletmelere bırakmakta olduğu göze çarpmaktadır. Grafik 1'de görüleceği üzere 5 ha ve daha altındaki işletmelerin oranı gün geçtikçe hızla azalmakta iken orta ölçekli işletmelerden 5-20 ha arası olanlar kıyasla daha küçük bir daralma içerisinde. En büyük artış oranı ise 20-100 ha ile 100 ha ve üzerine üretim alanına sahip olan işletmelerde ortaya çıkmaktadır.

Tarımsal işletme ölçeklerinin büyük olması Hollanda'nın tarımsal alandaki toplam faktör verimliliğinin de (TFV) artmasına imkân sağlamıştır. Hollanda'daki TFV sürekli paralel bir artış üzere olmuştur. Hollanda'nın 2010 yılı itibari ile TFV 1961 yılına göre 3,8 kat civarında artmış durumdadır.

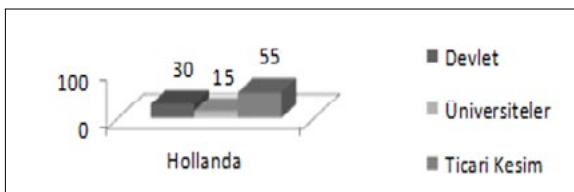
Grafik 2. 1961-2010 Yılları Arasında Hollanda'nın Tarım Sektöründeki TFV Artışı

Kaynak: USDA/FAO, 2011 yılı verilerinden faydalanılarak yazar tarafından derlenmiştir.

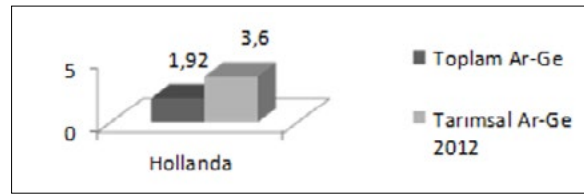
Hollanda'daki 2012 yılı Ar-Ge harcamalarının GSYH'ya oranı %1,92'dir (URL-4, 2019). Aynı dönemdeki tarımsal Ar-Ge harcamalarının toplam tarımsal üretime oranı ise %3,6 olmuştur. Hollanda'nın, diğer iki ülkeden çok farklı olarak tarımsal Ar-Ge harcamalarının %55'lik kısmı ticari kesim tarafından karşılanmaktayken, kalan %45'lik kısım ise devlet ve üniversiteler tarafından karşılanmaktadır (URL-5, 2019).

Grafik 3. 2012 yılı İtibari ile Hollanda'daki Tarımsal Ar-Ge Yatımlarının Devlet, Üniversiteler ve Ticari Kesim Arasındaki Dağılımı (%)

Kaynak: Worldbank, 2018 verilerinden faydalanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Grafik 4. 2012 Yılı Hollanda'nın Toplam Ar-Ge ve Tarımsal Ar-Ge Harcamalarının Kendi İçerisindeki GSYH'lerine Oranları (%)

Kaynak: Worldbank, OECD 2013 yılı verilerinden faydalanılarak yazar tarafından derlenmiştir.

Hollanda'nın tarımsal Ar-Ge ve inovasyon çalışmaları ise ağırlıklı olarak Wageningen Üniversitesi ve DLO Resarch Foundation tarafından yapılmaktadır. 2014 yılı itibari ile bu iki kurumun bünyesinde 5000 civarında bilim insanı ve mühendis çalışmaktadır. 2015 yılı itibari ile Wageningen Üniversitesi'nin bütçesi ise 550 Milyon USD civarındadır (URL-6, 2015).

4. HOLLANDA'NIN TARIMSAL DIŞ TİCARETİ

2016 yılı itibari ile 756,4 milyar USD değerinde GSYH'ye sahip olan Hollanda, dış ticaretinde 567 milyar USD'lik bir ihracat ve 505 milyar USD'lik bir ithalat değerine sahiptir (URL-7, 2019). Bu rakamlar Hollanda'nın büyük oranda dış ticaret odaklı bir ekonomik yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Büyük çapta ihracat gerçekleştirebilmek için büyük çapta ithalat yapmaktadır. Hollanda, stratejik olarak bulunduğu konumunu ticari faaliyetler anlamında çok iyi kullanmıştır. Deniz ticaretini destekle zaman içerisinde karayolu, tren yolu ve havayolu ulaşım imkânlarını arttırarak önce bölgesel, sonrasında da uluslararası ticaretini sürekli bir artış eğrisine oturturmuştur.

Geçmişten günümüze insanoğlu varlığını sürdürebilmek için öncelikli olarak gıda ihtiyacını gidermenin mücadelesini vermiştir. Dolayısıyla, ilk ticari faaliyetlerde gıdanın elde edildiği tarım sektörü üzerinden olmuştur. Bu bağlamda Hollandalı çiftçiler önceleri Rusya ve Ukrayna, sonradan ise Latin Amerika ülkeleri üzerinden ülkelere giriş yapan ucuz tahıl nedeniyle tahıl üretiminden vazgeçmiş ve tahıl ihtiyacını ağırlıklı olarak ithalat yoluyla karşılamıştır. Tahıl üretimi yerine katma değeri daha yüksek olan süt ürünlerinin üretim ve ihracatına ağırlık vermişlerdir. Bu durum günümüzde Hollanda'nın ithal etmekte ve ihraç etmekte olduğu birçok ürün grubu için geçerlidir.

Hollanda, birçok tarımsal üründe ihracat etmek maksadıyla ya kendine yeterliliğin çok üzerinde bir üretim değerine sahiptir, ya da ithal etmek maksadıyla kendine yeterliliğin çok altında bir üretim değerine sahiptir. İhracat etmek maksadıyla kendine yeterliliğin üzerinde üretim yaptığı ürünler daha çok teknoloji ve sermaye yoğun yüksek katma değerli tarımsal ürünler olurken, ithal etmek maksadıyla kendine yeterliliğin çok altında olan ürünler ise ya ekimi için büyük tarımsal araziler gerektiren ya da katma değeri düşük olan tarımsal ürünlerdir. Bu şekli ile Hollanda'nın dış ticaret hadlerinin karşılaştırmalı üstünlükler ve faktör teorisine göre evirildiği açıkça görülmektedir. Bu tezi destekle Hollanda tarımsal üretiminin kendine yeterliliği noktasında farklı ürünleri ya kendine yetecek olandan çok daha az üretmekte, ya da farklı ürünleri kendine yeterliliğin çok üstünde üretmektedir. Örnek olarak, 2016 yılı itibari ile tüketiminde kullandığı gıda maddelerinin yalnızca % 25'ni kendi bünyesinde üreterek kalan kısmı ithal etme yolunu seçmiştir. Buna karşılık domuz üretiminin kendine yeterliliğin çok üstünde % 245, tavuk üretimini % 161, yumurta üretimini % 193, peynir üretimini % 208, patates üretimini % 175 ve şeker üretimini % 175 oranlarında üretmektedir (Weimin, 2009). Bu şekilde karşılaştırmalı üstünlüklerini en iyi şekilde kullanarak uluslararası ticaretten fayda sağlamaktadır.

2015 yılı itibari ile Hollanda'nın tarımsal ihracat değeri 85,54 milyar USD, ithalatı ise 56,84 milyar USD'dir (URL-4, 2019). Hollanda sahip olduğu bu ihracat değerleri ile ABD'den sonra dünyanın en büyük ikinci tarımsal ihracatçı ülkesi konumundadır. Hollanda ithal etmekte olduğu ürünlerin çoğunu gelişmiş olan tarımsal ürünleri işleme sektöründe kullanarak, katma değeri ile tekrar ihracat etmektedir. Buna örnek olarak kakao gösterilebilir, kendi ülkesinde üretilmeyen bu ürün daha önce sömürgesi durumunda bulunan ülkelerden ithal edilerek işlendikten sonra çok daha yüksek değerlere ihracat edilmektedir. Bu sebepten dolayı bu ülkede çalışan tarımsal iş nüfusu % 3 civarında iken, tarımsal ürünleri işleme sektöründe çalışan iş gücü oranı yaklaşık olarak % 6 civarındadır.

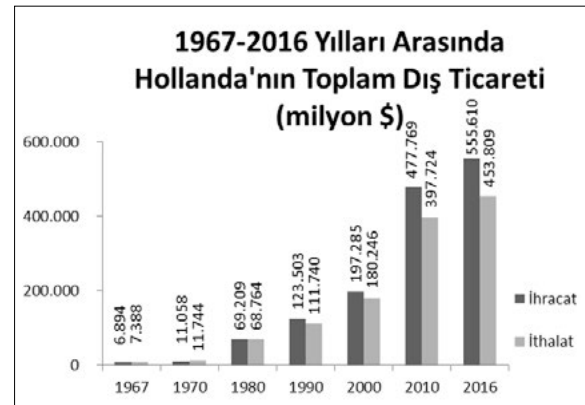
Hollanda'nın tarımsal ihracat sektörü çok ciddi bir pazarlama ve bilgi ağına sahiptir. Dünya genelinde 40'dan fazla ülkede tarımsal ticari ataşeleri bulunmaktadır. Bu ataşeler, sürekli olarak buldukları ülkelerdeki gelişmeleri, ihtiyaçları ve güncel bilgileri kendi ülkelerine ulaştırmaktadır. Bu şekilde hem dünyadaki tarımsal gelişim yakından takip edilmekte hem de o ülkedeki ihtiyaçlara uygun

ürünler geliştirilerek ihracat rakamları arttırılmaktadır. Hollanda "Say Kanunu"nun aksine talebe uygun olarak üretim ve üretim teknikleri geliştirmektedir. Sahip olduğu teknoloji, verimlilik, ürün kalitesi ve ulaştırma imkânları sayesinde ihtiyaç duyulan ürünü kolayca hedef ülkeye ulaştırabilmektedirler.

Hollanda toprak kıtlığı bir ülke olması nedeniyle, büyük tarım arazileri ve işçilik gerektiren ürünleri ithal etmekte, sermaye ve teknoloji gerektiren ürünleri ise ihracat etmektedir. Sermaye ve teknoloji gerektiren ürünlerin katma değeri daha fazla olduğundan Hollanda'nın tarımsal dış ticaret carisi sürekli olarak ülke carisine artı değer katmaktadır. Bu anlamda Hollanda, 2016 yılı itibari ile Brezilya'dan sonra tarımsal ürünler dış ticaretinde dünyanın en büyük 2. net ihracatçısı pozisyonundadır.

Özellikle 1961 -1999 yılları arasında Hollanda'nın tarımsal ihracatı tam 45 kat artmıştır (Bieleman, 2010). Bu artışta başlıca nedenler arasında Hollanda'nın AET'na üye olarak ortak pazarın avantajlarından faydalanması, şirketlerin ölçek büyümeleri, mekanizasyon ve teknolojik gelişmeler sonucu artan verimlilikleri, Hollandalı tarımsal işletmelerin uluslararası alana çıkışı gösterilebilir. Hollanda yapmakta olduğu tarımsal ihracatın yaklaşık olarak % 80'ni başta sırasıyla Almanya, Belçika, İngiltere ve Fransa olmak üzere AB üyesi ülkelere yapmaktadır (URL-8, 2018). Yine ithalatının da % 60'luk kısmı AB üyesi ülkeler üzerinden yapılmaktadır (URL-1, 2018). Bu sonuç bize Hollanda'nın tarımsal dış ticaretinin ağırlıklı olarak ölçek ekonomilere sahip ülkeler ile arasında yapılmakta olduğunu da göstermektedir.

Grafik 5. 1967-2016 Yılları Arasında Hollanda'nın Dış Ticareti

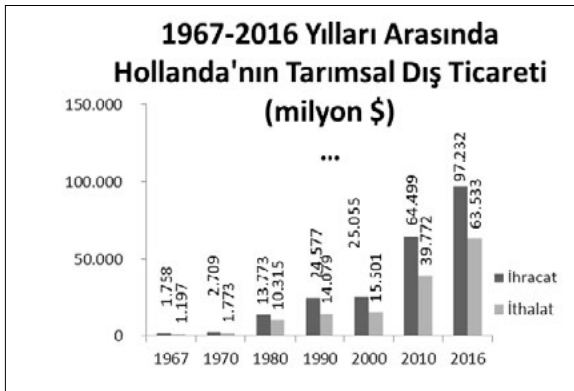

Kaynak: Knoema 2018 yılı verilerinden faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur. <https://knoema.com/UNCTADVSMEI2016/merchandise-total-trade-and-share?location=1001420&flow=1000000&measure=1000000>, (Erişim Tarihi: 09/08/2018).

Hollanda dış ticareti sanayileşmenin hız kazandığı 1960'lı yıllardan itibaren ihracatını çok ciddi oranlarda arttırmıştır. Dünya ticareti için kriz yılları olmasına rağmen 1970-1980 yılları arasında ihracatını 58 milyar USD tutarında arttırmış ve devamında 2000-2010 yılları arasında bu artış tutarını 280 milyar USD'ye kadar çıkarmıştır. Dış ticaret ithalat ve ihracat üzerine kurulu bir yapı olduğundan dolayı, ihracatı tek başına değerlendirme çok da doğru olmayacaktır. Hollanda'nın aynı dönemdeki ithalat gelişimi incelendiğinde başarının sürdürülebilir olduğu ortaya çıkmaktadır. 1970 yılında Hollanda % 6 civarında dış ticaret açığı veriyorken, 1990 yılında % 10 dış ticaret fazlası vermiş, sonraki yıllarda kademeli olarak bu oranı arttırmış ve nitekim 2016 yılında % 22'lik bir dış ticaret fazlası oranına ulaşmıştır.

Hollanda'nın dış ticaretinde yakaladığı bu başarıda tarım sektörünün rolü aşağıdaki çizelge üzerinden incelenmiştir. 1967-2016 yılları arasında tarım sektörünün dış ticaret başarısına verdiği katkı ortaya çıkmaktadır. Bu verilere göre Hollanda'nın tarım sektörü baz alınan yıldan günümüze kadar sürekli olarak dış ticarete pozitif yönde katkı sağlamıştır. 1967 yılında 1,7 milyar USD olan tarım sektörünün ihracattaki payı 2016 yılına gelindiğinde tam 55 kat artarak 97 milyar USD'ye kadar yükselmiştir. 2016 yılı itibari ile tarım sektörü kendi içerisinde 33 milyar USD dış ticaret fazlası vermiş ve 2016 yılı itibari ile Hollanda'nın toplam dış ticaret fazlasına % 33 oranında bir katkı sağlamıştır.

Grafik 6. 1962-2016 Yılları Arasında Hollanda'nın Tarımsal Dış Ticareti

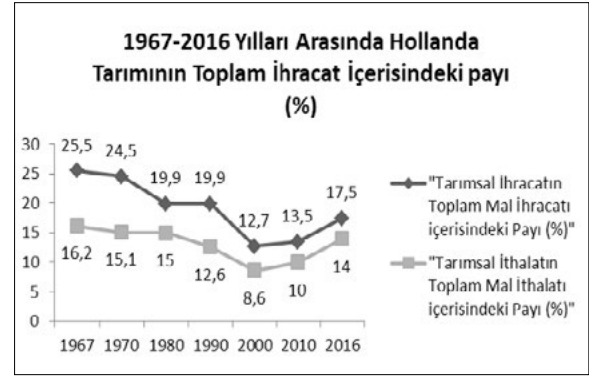

Kaynak: Knoema 2018 yılı verilerinden faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur. <https://knoema.com/UNCTADVSMEI2016/merchandise-total-trade-and-share?location=1001420&flow=1000000&measure=1000000>, (Erişim Tarihi: 09/08/2018).

Yukarıdaki çizelgeden çıkarılabilecek diğer bir önemli sonuç ise Hollanda tarımının diğer sektörlerde de

olduğu üzere büyük oranda ithalat bağımlı olduğudur. Hollanda'nın 2016 yılı içerisinde ithal ettiği tarımsal ürünler toplam değeri 63 milyar USD'nin üzerindedir. Bu da gösteriyor ki, Hollanda ithal ettiği tarımsal ürünleri işleyerek onlara artı değer katmakta ve tekrar ihraç etmektedir. Aynı dönem içerisinde Hollanda tarımının toplam dış ticaret içerisinde payının gelişimi aşağıda ki çizelge üzerinde ortaya konmuştur.

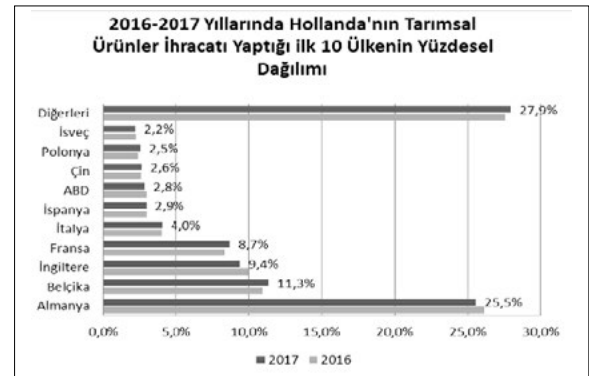
Grafik 7. 1962-2016 Yılları Arasında Hollanda Tarımının Toplam mal ihracatı içerisindeki Payı (%)

Kaynak: Knoema 2018 yılı verilerinden faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur. <https://knoema.com/atlas/Netherlands/topics/Foreign-Trade/Import/Food-imports>, <https://knoema.com/atlas/Netherlands/topics/Foreign-Trade/Import/Goods-imports>, (Erişim Tarihi: 09/08/2018).

Yukarıdaki çizelgeden de anlaşılacağı üzere Hollanda'nın tarımsal ihracatı, büyük oranda tarımsal ithalata dayanmaktadır. Ancak nihayetinde tüm dönem içerisinde hiçbir zaman tarımsal ithalatın toplam ithalat üzerindeki payı, tarımsal ihracatın toplam ihracat içerisindeki payından fazla olmamıştır. Bu da Hollanda tarımının Hollanda'nın dış ticaretine pozitif şekilde katkı sunduğunu ortaya koymaktadır.

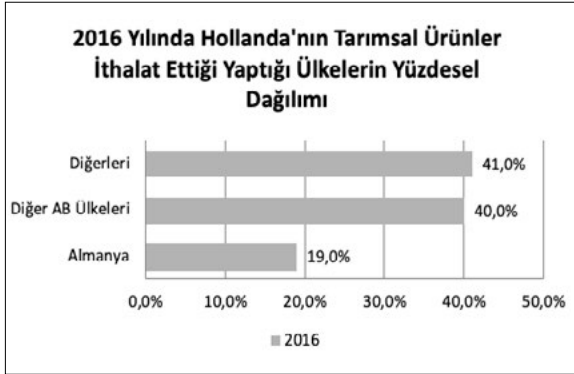
Grafik 8. 2016-2017 Yıllarında Hollanda'nın Tarımsal Ürünler İhracatı Yaptığı İlk 10 Ülkenin Yüzdesele Dağılımı

Kaynak: <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2018/03/dutch-agricultural-exports-at-record-high>, (Erişim Tarihi: 12/07/2019).

AB ülkelerine yapılan ihracata karşın aynı dönemde Hollanda'nın tarımsal ürünler ithal etmekte olduğu ülkeler sıralaması aşağıdaki çizelgede belirtilmiştir.

Grafik 9. 2016 Yılı itibari ile Hollanda'nın Tarımsal Ürünler İthal Ettiği Ülkelerin Yüzdesele Dağılımı

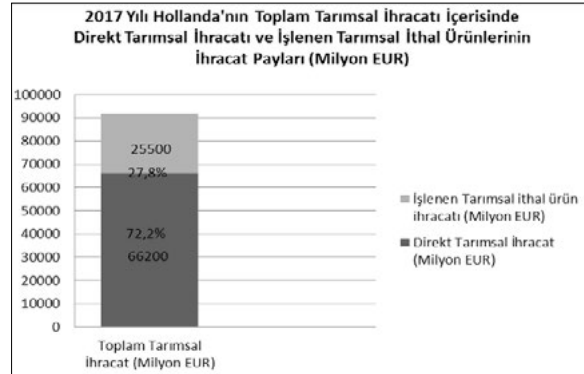

Kaynak: <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2017/03/agricultural-exports-up-by-over-4-percent>, (Erişim tarihi: 12/07/2019).

Hollanda'nın tarımsal ihracatında en önde gelen Almanya'nın ithalatında da en önde gelmekte olduğu görülmektedir. Almanya'yı yine ihracatında olduğu gibi diğer AB ülkeleri takip etmektedir. Bu verilerden çıkan sonuca göre Hollanda'nın tarımsal dış ticaretinde ölçek ekonomisi teoremine göre hareket ettiği de açıkça ortaya çıkmaktadır. Yine bu çizelgeden ortaya çıkarılabilecek diğer bir sonuç ise AB ülkeleri haricindeki tarımsal ihracat oranı % 27 iken, aynı kapsamda tarımsal ithalat oranının % 41 olduğu göze çarpmaktadır. Bu sonuca göre Hollanda'nın tarımsal ithalat yaptığı ülkeler tarımsal ihracat yaptığı ülkelere göre daha fazla çeşitlilik göstermektedir. Bu da Hollanda'nın tarımsal hammadde işleme sektörünün ortaya çıkardığı bir sonuçtur. Kakao gibi Avrupa'da üretimi olmayan/ya da kısıtlı olan birçok tarımsal hammadde farklı ülkelerden ithal edilerek işlenmekte ve tekrar tarımsal üretim ürünü olarak ihraç edilmektedir.

Tam da bu noktada Hollanda'nın tarımsal işleme endüstrisinin tarımsal ihracat performansına katkısı aşağıdaki çizelgede ortaya konmaktadır.

Grafik 10. 2017 Yılı Hollanda'nın Toplam Tarımsal İhracatı İçerisinde Direkt Tarımsal İhracatı ve İşlenen Tarımsal İthal Ürünlerinin İhracat Payları (Milyon EUR)

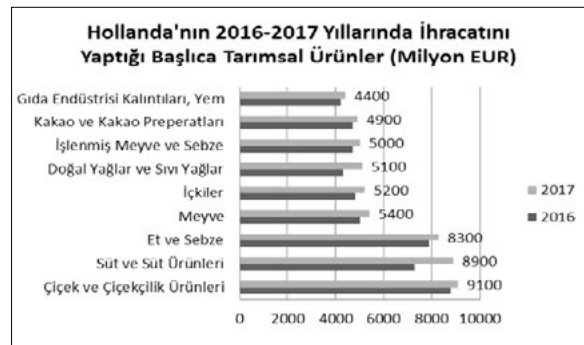

Kaynak: <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2018/03/dutch-agricultural-exports-at-record-high>, (Erişim tarihi: 12.07.2019).

İhraç edilmek üzere ithal edilerek işlenen tarımsal ürünlerin tekrar ihraç edilmesi 66.200 milyon Euro olan tarımsal ihracat rakamını % 27,8 katkı ile 91.700 milyon Euro'ya çıkarmaktadır. Hollanda'daki tarımsal ürünler işleme endüstrisinin ne kadar güçlü ve faydalı bir hal aldığı bu veriler ile açıkça ortaya konmaktadır.

Aşağıda yer alan çizelgede ise Hollanda'nın ihracatını yapmakta olduğu tarımsal ürünlerin kendi içerisindeki oransal dağılımını göstermektedir. Çizelge üzerinde de görüleceği gibi kakao gibi bazı ürün gamlarının Hollanda'da üretimi yapılmamasına rağmen, tarımsal ihracatın en önde gelen kalemlerinden olabilmektedir.

Grafik 11. Hollanda'nın 2016-2017 Yıllarında İhracatını Yaptığı Başlıca Tarımsal Ürünler

Kaynak: <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2018/03/dutch-agricultural-exports-at-record-high>, (Erişim Tarihi: 12.07.2019).

Hollanda, kendi topraklarında hiç üretimini yapmadığı kakao ve kakao preparatları üzerinden 4,9 milyar Euro tutarında ihracat gerçekleştirmektedir. Hollanda'daki tarımsal ürünler işleme sektörünün gelişmiş olması, sömürgecilik kültürü ile kendisine

bağladığı Fildişi Sahilleri ve Gana gibi dünyanın en büyük kakao üretici ülkelerinden çok düşük tutarlara tedarik ettiği kakaonun işlenerek çok yüksek tutarlara dünyaya ihracatını sağlamaktadır. Kakaoda olduğu gibi bazı meyve ve sebze türleri de ithal edilmekte, işlendikten sonra tekrar ihraç edilmektedir. Bu meyve ve sebzelerin işlenmesi ve ihraç edilmesi ile birlikte hem ülke içinde istihdam sağlanmakta, hem de 5 milyar Euro tutarında ihracat getirisi sağlamaktadır.

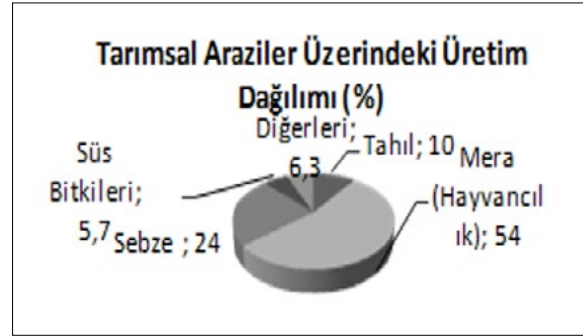
Tablo 2. 2016 Yılında Hollanda'nın Tarımsal İhracatında Önde Olduğu Ürünlerin Verimlilik Sıralaması

Ürün	Hollanda İhracat Sıralaması	Dünya Üretim Sıralaması	Dünya Verimlilik Sıralaması (ilk 10 üretici)	İhracat Geliri (Milyon EUR)
Süs bitkileri	1	1	1	8.800
Et (domuz, kümes hayvanları ve büyükbaş)	2	1	2	7.900
Süt ve süt ürünleri	3	4	1	7.300
Sebze	4	3	2	6.600
Meyve	5	6	2	5.000

Kaynak: Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) 2019 yılı verilerinden faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur, <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC/visualize>, http://www.fao.org/faostat/en/#rankings/commodities_by_country_exports, (Erişim tarihi: 23/08/2019).

Hollanda tarımsal ihracatında önde gelen ürünlerin dünya üretim verimliliği sıralamasında ya birinci ya da ikinci sırada yer almaktadır. Özellikle süs bitkileri, süt ve süt ürünlerinin üretiminde çok başarılı bir durumdadır. Bu başarı tarımsal ürünlerin dış ticaretinde Hollanda'ya büyük bir avantaj sağlamaktadır. Üretim değerleri açısından Hollanda'nın tarımsal üretiminde önde gelen ürün grupları sırasıyla süs bitkileri, süt ve süt ürünleri, et ve sebze, Meyve ve içkiler olarak sıralanmaktadır. Hollanda aynı zamanda bu ürünlerin üretiminde dünyada birinci ya da ikinci durumdadır. Üretimini yaptığı bu ürünlerin ihracatı da üretimi ile paralel olarak gerçekleşmektedir.

Grafik 12. 2017 Yılı için Hollanda'nın Tarımsal Arazilerindeki Üretim Dağılımı (%)

Kaynak: (Boere, 2015).

Hollanda ekilebilir tarım arazilerinin yarısından fazlasını meralara ayırmış durumdadır. Meraları takiben % 24'lük oran ile sebze meyve, % 10'luk pay ile tahıl ürünleri ve % 5,7'lik pay ile süs bitkileri ekimi takip etmektedir. Bu veriler ışığında Hollanda'nın ekilebilir tarım arazilerinin büyük çoğunluğunu hayvancılık, et ve et ürünleri, süt ve süt ürünleri üzerine yoğunlaştırmış olduğu söylenebilir. Tahıl üretimine yalnızca % 10'luk bir pay ayrılmıştır.

Hollanda süs bitkileri, sebze ve meyve, et ve et ürünleri ve süt ve süt ürünlerinin ihracatı noktasında dünya sıralamasında ilk 3 arasında bulunmaktadır (Weimin, 2009). Hollanda'nın bu ürünler üzerinden elde ettiği ihracat geliri 2017 yılı itibarı ile toplamda 40 milyar USD'nin üzerindedir ki bu da oran olarak % 45'lere tekabül etmektedir. Hollanda faktörel olarak zengin olduğu teknoloji ve sermaye yoğunluğunu en iyi şekilde kullanarak diğer üretici ülkelere rekabet üstünlüğü sağlamış ve bu sayede tarımsal anlamda büyük ihracat rakamlarına ulaşabilmiştir.

Hollanda'nın tarımsal alandaki ihracatının yaklaşık % 80'lik kısmı Avrupa ülkelerine kalan % 20'lik kısmı ise diğer dünya ülkelerine ihraç edilmektedir. Tarımsal ürünlerin ithalatı noktasında ise yaklaşık % 60'lık kısım Avrupa ülkeleri üzerinden ithal edilirken, kalan % 40'lık kısım diğer dünya ülkeleri üzerinden ithal edilmektedir. Bu noktada Hollanda'nın tarımsal hammadde işleme endüstrisi ön plana çıkmaktadır, kahve gibi bazı tarımsal hammaddeler Brezilya gibi farklı bölge ülkelerinden ithal edilerek, bu ürünlere değer katılmakta ve sonrasında bitmiş şekilde ihracatı sağlanmaktadır. Bu yolla ülkesi içerisinde üretimini dahi yapmadığı bir ürün özelinde dünyadaki en büyük ihracatçı konumuna yükselebilmektedir. Bu sebepten dolayı ihracatta % 80 paya sahip olan Avrupa ülkelerinin payı ithalatta % 60'a kadar düşmektedir.

2017 yılı itibari ile Hollanda'nın tarımsal ürünlerini ihraç ettiği ülkeler sıralamasında % 25,5'lik pay ile Almanya ilk sırada yer almaktadır. Almanya'yı, % 11'lik pay ile İngiltere, % 9'luk pay ile İtalya etmektedir. Tarımsal ürünler ithalatında ise ihracatında olduğu gibi ilk sırada Almanya gelmektedir. Hollanda'nın tarımsal ürünler ithalatında Almanya'nın payı %19, diğer Avrupa ülkelerinin payı %40 ve diğer dünya ülkelerinin payı ise %41'dir (URL-1, 2018).

Hollanda karşılaştırmalı üstünlükler teorisine uygun olarak rekabet üstünlüğüne sahip olduğu ürünlerin üretimine ve devamında ihracatına odaklanırken, tahıl gibi rekabet dezavantajına sahip olduğu ürünlerin ise ithalatına yönelmiştir.

5. SONUÇ

Hollanda insanı ve coğrafi konumu itibari ile XVI. yüzyıldan itibaren bit ticaret ülkesi olmuştur. 2015 yılı rakamlarına göre Hollanda'nın GSYH'si yaklaşık 756 milyar USD, toplam mal ihracatı 567 milyar USD, toplam mal ithalatı ise 500 milyar USD civarındadır. Hollanda üretimini uluslararası ticarete göre kurgulamıştır. Sanayi devrimi ile birlikte uluslararası ticaretin artması Avrupa'nın kuzeyden girişi konumunda bulunan Hollandalı tüccarların ticari faaliyetlerini arttırmasına imkân sağlamıştır. Bu bağlamda o dönemde neredeyse tüm ticaret tarım ürünleri üzerinden yürütülmekteydi. İlk zamanlar tahıl üretimi yapan Hollandalı çiftçiler, Ukrayna, Rusya ve diğer ülkelerin tahıl üretiminde avantajlı duruma geçerek daha az maliyetle ürettikleri ürünü uluslararası denizlerde artan gemiler ile Avrupa'ya ihraç etmeleri yeni ve avantajlı farklı ürünler bulunmasını beraberinde getirmiştir. Deniz seviyesinin altında kalan Hollandalı çiftçiler sürekli olarak sel baskınları ile mücadele etmek durumunda kalmışlardır. Bunun önüne geçebilmek için birlikte hareket edebilmeyi başaran Hollandalı çiftçiler zamanla kooperatifleşmenin de ilk adımlarını atmış oldular. Kooperatifler aracılığı ile tarımsal eğitim merkezleri açılmıştır. Tabandan tavana doğru oluşan baskı neticesinde dönemin hükümetleri çiftçilerin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için XVIII. yüzyılın sonlarına doğru dünyadaki ilk tarım üniversitesi olan Wageningen Üniversitesi kurmuşlardır. Bu üniversite zamanla tarımsal araştırmalarda çatı rolünü üstlenmiş ve diğer araştırma merkezlerin koordinasyonunu sağlayarak Hollandalı çiftçilerin üretim kabiliyetlerini arttırmalarına yardımcı olmuşlardır. "Altın Üçgen" olarak da bilinen kamu, üniversiteler ve özel sektörün Ar-Ge işbirliğinin temelleri de bu dönemde atılmıştır.

Zaman içerisinde tarımsal ürünleri işleme endüstrisini de geliştiren Hollandalı kooperatifler yalnızca kendi ürettikleri ürünleri değil, dışarıdan ithal edilen tarımsal hammaddeleri de işleyerek tekrar ihraç edebilme imkânına kavuşmuşlardır. 2015 yılı itibari ile Hollanda'nın tarımsal ihracatının % 27'lik kısmı ithal edilen tarımsal hammaddelerin işlenerek yeniden ihraç edilmesi (re-export) sonucu elde edilmektedir. Bu noktada Hollanda'nın yaklaşık 500 yıllık bir geçmişe sahip olan tarım sektörü özellikle sömürgecilik yoluyla kendisine bağladığı Afrikalı ülkelere fazlasıyla faydalanmaktadır. Bunların başında kakao üretiminde dünya lideri konumunda bulunan Fildişi Sahilleri ve Gana gelmektedir. Bu ülkelere Hollanda'ya aktarılan kakao burada paketlenerek bütün dünyaya ihraç edilmektedir.

XIX. yüzyılın sonlarında süt ürünleri ve et ürünleri üzerindeki üretim verimliliğini arttıran Hollandalı çiftçiler tereyağı gibi ürün çeşitleri ile de başta İngiltere ve Almanya olmak üzere Avrupa pazarını ellerine tutmayı başarmışlardır. XX. yüzyılın başlarında Avrupa genelinde artan satın alma gücü Hollandalı çiftçilerin et ve et ürünleri ile birlikte süs bitkilerine de yatırım yapmalarını beraberinde getirmiştir. Yapılan Ar-Ge çalışmaları sonucu üretim verimlilikleri sürekli arttırılmış ve hızla yükselen bir ihracat grafiği yakalanmıştır. 1930'lu yılların başlarındaki "Büyük Buhan" ekonomik krizi ile birlikte başlayıp II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar süren uluslararası ekonomik daralma süreci ihracat yapamayan Hollandalı çiftçileri çok zor durumda bırakmıştır. Bu süreçte o dönemki hükümetler çiftçilere ne kadar teşvik ve yardım etmeye çalıştıysa da çiftçilerin büyük bölümü iflastan kurtulamamıştır. XX. yüzyılın ikinci yarısındaki mekanizasyona geçiş ve AT'nin kurulma süreci ile birlikte Hollandalı çiftçiler tekrardan üretim kapasitelerini arttırmaya başlamışlardır. Mekanizasyon süreci ile birlikte orta ve büyük ölçekli çiftçiler ile baş edemeyen küçük aile çiftlikleri o dönemki hükümetlerinde konsolidasyon teşvikleri ile arazilerini daha büyük işletmelere satmışlar ya da kiralamışlardır. Bu sayede 1970'li yıllar itibari ile Hollandalı çiftçilerin ölçekleri de büyümeye başlamıştır. 2015 yılı itibari ile Hollanda'daki tarımsal işletmelere 24 ha üretim alanı düşmektedir.

Mekanizasyon süreci ve 1980'li yıllar itibari ile başlayan teknolojik yatırımlar ile süs bitkilerinin her çeşidinin yılın her döneminde üretilebilmesi için özel teknolojik seralar (greenhouses) kurulmuştur. Bu sayede üretim kabiliyetlerini arttıran Hollandalı tarımsal işletmeler

2015 yılı itibari ile Hollanda'nın en büyük tarımsal ihracat kalemi süs bitkilerinin oluşumunda büyük pay sahibi olmuşlardır. 2000'li yılların başlarından gıdaya olan ihtiyacın artması ile birlikte gıda fiyat endeksleri iyice artmıştır. Bunun sonucu olarak Hollanda'nın tarımsal ihracatı gün geçtikçe artmış ve 2015 yılı itibari ile 90 milyar USD'ye kadar yükselmiştir. Hollanda yaptığı bu tarımsal ihracatın yaklaşık olarak %82'sini % 23 ile başta Almanya olmak üzere AB üyesi ülkelere yaparken tarımsal ithalatının da yaklaşık %60'lık kısmını yine bu ülkeler üzerinden sağlamaktadır. Bu anlamda AB'nin Hollanda tarımının gelişimine katkısı çok büyüktür.

Hollanda tarımsal üretimini katma değeri yüksek ürünlere yönlendirmiş ve bu ürünlerin üretim verimliliklerini geliştirerek uluslararası ticaretinde söz sahibi olmuştur. Hollanda'nın tarımsal ihracatında ilk 5 içinde yer alan ürünlerin üretim verimliliğinde dünyada ya bir ya da ikinci durumdadır. Hollanda kurulduğu andan itibaren bir ticaret ülkesi olmuştur, bu nedenle uluslararası ticaret yapabilmek için yalnızca üretim verimliliğini artırma üzerinden değil aynı zamanda finans, lojistik, uluslararası pazarlama gibi hizmetlerini de beraberinde geliştirmiştir. 2015 yılı itibari ile Hollanda'nın 40'dan fazla ülkede tarımsal ticari ataşesi bulunmaktadır. Bu ataşeler ve ekiplerinin görevleri buldukları ülkelerdeki tarımsal üretim ve tüketim bilgilerini toplamak, o ülkeye özel ürün geliştirerek pazar payını arttırmaktır. Bu şekilde koordineli çalışma sonucunda kişi başına en az tarımsal arazi düşen ülkelerden biri olan Hollanda dünyada en çok tarımsal ihracat yapan ikinci ülke olmayı başarmıştır.

Bu çalışma, Hollanda'daki tarım sektörünün bugünkü başarısının anlaşılabilmesi ve Türkiye'deki tarım sektörü ile karşılaştırılabilmesi için önemli bir kaynak olma niteliği taşımaktadır. Konu ile ilgili daha detaylı bilgi için tarafımda yazılmış olunan "Türkiye'nin Tarımdaki Yapısal Dönüşümü: Brezilya ve Hollanda Örnekleri ile Karşılaştırma" konu başlıklı doktora tezine bakabilirsiniz (Özer, 2019).

KAYNAKÇA

- BIELEMAN, J. (2010). Temple, W. Bieleman içinde, *Temple, W. Temple, W. ' 1. (1667 (reprint by Bieleman, 2010))*.
- BIELEMAN, J. (2010). Five centuries of farming; A short history of Dutch agriculture 1500-2000. J. Bieleman içinde, *Five centuries of farming; A short history of Dutch agriculture 1500-2000* (s. 49). Wageningen: Wageningen Academic Publishers.
- ÖZER, G. (2019). Türkiye'nin Tarımdaki Yapısal Dönüşümü: Brezilya ve Hollanda Örnekleri ile Karşılaştırma. Tez (PhD) İstanbul Gedik Üniversitesi.
- SCHULTZ, T. W. (1964). Transforming Traditional Agriculture. T. W. Schultz içinde, *Transforming Traditional Agriculture*. Chicago: Chicago Üniversitesi Yayınları.
- URL-1. (2018). <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2019/03/agricultural-export-value-over-90-bn-euros-in-2018> [Erişim Tarihi: 20/11/2020].
- URL-2. (2018). <http://www.fao.org/in-action/agronoticias/detail/en/c/1098433/> [Erişim Tarihi: 20/11/2020].
- URL-3. (2019). <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Country=NL&Language=> [Erişim Tarihi: 20/11/2020].
- URL-4. (2019). OECD. <https://data.oecd.org/rd/gross-domestic-spending-on-r-d.htm> [Erişim Tarihi: 23/05/2019].
- URL-5. (2019). <https://www.oecd.org/newsroom/the-netherlands-should-invest-in-the-long-term-sustainability-of-the-food-and-agricultural-system.htm> [Erişim Tarihi: 23/05/2019].
- URL-6. (2015). *Wageningen Üniversitesi 2015 yılı Yıllık Raporu*. Wageningen: WageningenUR.
- URL-7. (2019). <https://data.oecd.org/trade/trade-in-goods-and-services.htm#indicator-chart> [Erişim Tarihi: 20/11/2020].
- URL-8. (2018). <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2019/03/agricultural-export-value-over-90-bn-euros-in-2018> [Erişim Tarihi: 20/11/2020].
- WEIMIN, L. (2009). Dutch Agriculture Through the Eyes of a Chinese Economist. L. Weimin içinde, *Dutch Agriculture Through the Eyes of a Chinese Economist*. Wageningen: LEI Wageningen UR.